कदाचिद्राहुभुज्यमाननक्षत्रमुपरागनक्षत्रेणैकमेव तदा-
यं सन्दिग्धफलनिर्देशः यदा तु नक्षत्रभेदस्तदोपर-
ज्यमाननक्षत्रेऽप्येव फलनिर्देशः एवं राशिभेदेषूपरज्य-
मानराशिभेदेष्वप्येवम् । यतोऽस्मन्मते राहोर्दिग्देश-
कालावरणादिभेदात् ग्रहणत्वमेव नास्ति । तदुक्तं
सिद्धान्तशिरोमणौ "दिग्देशकालावरणादिभेदान्न च्छा-
दिकोराहुरिति ब्रुवन्ति"। एतदुपपत्तिर्भास्करेण स्वप-
द्यैरेव निरूपिता पितृचरणैश्च तोडरानन्दे राहुचार-
विलासे प्रपञ्चिता परन्तु राहुसाहित्यं विना ग्रह-
णानयनस्य शरसंस्कृतिमाश्रित्य खण्डानयनविशिष्टस्यासु-
करत्वादिति साहित्यविवक्षयैव राहोरुपरक्तत्वमुच्यते।
अतएवोक्तं वराहेण "तस्मिन् काले सान्निध्यमस्य
तेनोपचर्यते राहुः । याम्योत्तरा शशिगतिर्गणिते ह्युप-
चर्यते तेनेति"५ । अथ जन्मादिराशिफलमुच्यते जनिभ-
त इति । पञ्चम्यास्तु जन्मराशेरारभ्य द्वादशसु राशिषु
ग्रहणे सति क्रमादनुक्रमेण घातादिफलं भवति यथा
जन्मराशौ ग्रहणे सति घातः शरीरपीडा, द्वितीय-
राशौ क्षतिः द्रव्यनाशः, तृतीयराशौ श्रीर्लक्ष्मीः, चतु-
र्थराशौ शरीरपीडा, पञ्चमराशौ चिन्ता पुत्रादीनां, षष्ठे
राशौ सौख्यं, सप्तमराशौ कलत्रदौस्थ्यं स्त्रीमरणं, अष्टम-
राशौ मृत्युर्मरणं, नवमराशौ माननाशः, दशमराशौ
सुखम्, एकादशराशौ लाभः, द्वादशराशौ मृत्युः आ-
त्मन इति केचित् द्रव्यस्येत्यपरे, इदं च फलं षण्मासप-
र्यन्तमनुक्तमपि ध्येयं तदुत्तरं हि ग्रहणान्तरसम्भावनात्
यथोक्तं दैवज्ञमनोहरे "घातं हानिमथ श्रियं जननिभा-
द्ध्वंसं च चिन्तां क्रमात् सौख्यं दारवियोजनं च
कुरुते व्याधिं च मानक्षयम् । सिद्धिं लाभमपायमर्कश-
शिनोः षण्मासमध्ये ग्रहः इति" क्वचित्तु "स्थानान्त्य
एवं शुभमध्यमाधमाः" इत्युक्तम् । दैवज्ञमनोहरे
"ग्रा तृतीयोऽष्टमगश्चतुर्थस्तथायसंस्थः शुभदः स्व-
राशिः, सप्तमगश्च विद्भिः पूज्यो द्विषट्को
दशमाद्यसंस्थः" इति अत्र वाक्ये ग्रासराशितोगणनोक्ता
"त्रिषड्दशायोपगतं नराणां शुभप्रदं स्याद्ग्रहण
रवीन्द्वोः । द्विसप्तनन्देषु च मध्यमं स्याच्छेषेष्वनिष्टं
मुनयो वदन्तीति" अत्रावध्यपेक्षायां स्वजन्मराशे-
रित्याव्याहार्यमेव । अथाशुभसूचकग्रहणप्रतीकार-
माह तदशुभेति तत्र सूर्यचन्द्रयोर्ग्रहणस्य सम्बन्धि
यदशुभं दुष्टफलन्तस्य ध्वस्त्यै नाशाय जपः स्वर्णगो-
दानं जपो गायत्र्यादीनां मन्त्राणां स्वर्णं प्रसिद्धं गौः-
प्रसिद्धा भूमिर्वा उपलक्षणत्वादन्येषां रूप्यादीनां यथा
शक्त्या दानं कार्यमिति शेषः उक्तं च दैवज्ञमनोहरे
"सुवर्णनिर्मितं नागं सतिलं ताम्रभाजनम् । सदक्षिणं
सवस्त्रं च श्रोत्रियाय निवेदयेत् । सौवर्णं राजतं
वापि बिम्बं कृत्वा स्वशक्तितः । भवेदपगतक्लेशः
छिद्रे विप्राय कल्पयेत् । दानमन्त्रश्च । तमोमय !
महाभीम ! सोमसूर्यविमर्दन ! । हेमनाग ! प्रदानेन
मम शान्तिप्रदो भव" । स्कन्दपुराणे गोदानं भूमिदानं च
स्वर्णदानं विशेषतः । ग्रहणे क्लेशनाशाय दैवज्ञाय
निवेदयेत्" । किंचात्र देशविशेषः पात्रविशेषो
द्रव्यविशेषश्च नापेक्ष्य इत्याह व्यासः "सर्वं गङ्गासम
तोयं सर्वे ब्रह्मसमा द्विजाः । सर्वभूमिः कुरुक्षेत्रं
ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोरिति" । तत्र स्नानदानादिकं कस्मिन्
काले कर्त्तव्यमित्याह "ग्रस्यमाने भवेत् स्नानं ग्रस्ते होमो
विधीयते ; मुच्यमाने भवेद्दानं मुक्ते स्नानं विधीयत" इति
तस्मिन् काले जपादिकमपि विधेयम् "सूर्येन्दुग्रहणं या-
वत्तावत् कुर्याज्जपादिकमिति" शिवरहस्योक्तेः आदिशब्दात्
सुरार्चनमपि अत्र जन्मनक्षत्रजन्मराश्योर्ग्रहणशान्ति-
माह वशिष्ठः "यस्यैव जन्मनक्षत्रे ग्रस्येते शशिभास्करौ
तस्य व्याधिभयं घोरं जन्मराशौ धनक्षयः । द्रव्यमन्त्रवि-
धानेन तस्य दोषापनुत्तये । उपरागस्नानविधिं सम्यग्वक्ष्ये
समासतः । मण्डलं चतुरस्रं तु गोमयेन विलेपयेत् ।
गृहस्येशानदिग्भागे वर्णकैः समलङ्कृते । स्थापयेच्चतुरः
कुम्भांस्तत्र तान् सागरात्मकान् । सर्ववेदात्मकान् स्मृत्वा
सर्वतीर्थात्मकान् शुभान् । पल्लवोशीरसायुज्यसर्वौषधिस-
मन्वितान् । मृत्तिकाहेमरत्नेन दग्धगुग्गुलचन्दनैः ।
पञ्चगव्यामृतभ्राजिस्फटिकैः सर्वपावनैः" । इत्युपक्रमे
"तिलहोमं व्याहृतिभिः सहस्रमष्टसंयुतम् । एवं कृत्वा
प्रयत्नेन स्नानकर्म समाचरेत् । आमन्त्र्य नवभिर्मन्त्रैः
कुम्भान् संकल्पपूर्वकान् । एतानेव ततो मन्त्रान् वर्णयेच्चैव
संलिखेत् । कर्तुः शिरसि तं बद्ध्वा वार्त्तिकैर्वेदमन्त्रकैः ।
सुमन्त्रितैः कुम्भजलैः स्नाप्यं नीराजयेत्ततः । दध्याज्यमन्ने
विप्रेभ्यः शुक्लमाल्याम्बरः शुचिः । ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां
दद्याच्छिष्टेभ्यश्च स्वशक्तितः । योऽसौ वज्रधरो देव आदि
त्यानां प्रभुर्मतः । सहस्रनयनश्चन्द्रग्रहपीडां व्यपोहतु१ ।
यः कर्मसाक्षी लोकानां धर्मो महिषवाहनः । यमश्चन्द्रो-
परागस्य ग्रहपीडां व्यपोहतु२ । रक्षोगणाधिपः